

2014-11-28

Dnr. 511-12192-2014

Maano Aunapuu
Naturvårdsverket
106 48 Stockholm

Slutredovisning av åtgärdsprogrammet för stäppspolvivel 2010-2014

Åtgärdsprogrammet för stäppspolvivel *Pseudocleonus grammicus* 2010-2014 har tagits fram och koordinerats nationellt av Länsstyrelsen Östergötland. Härmed slutredovisas detta program.

Artfakta

Stäppspolviveln är utbredd över stora delar av södra Europa upp till södra Tyskland och Polen, samt en isolerad population vid Omberg i Sverige. Över hela utbredningsområdet är dock antalet lokaler få och små och isolerade från varandra.

De svenska lokalerna för arten utgörs av branta, solexponerade sluttningar mot syd eller sydväst med ett extremt gynnsamt mikroklimat. Arten är i Sverige funnen i en sedan länge inaktiv täkt vid Alvastra och i en bergbrant vid Ombergs västbranter ned i Vättern. Arten lever på fleråriga korgblommiga växter där larverna utvecklas i gallbildningar på värdväxtens rötter. I Sverige är fullbildade skalbaggar observerade på eller under fältmalört (*Artemisia campestris*), rödklint (*Centaurea jacea*) och vädtklint (*Centaurea scabiosa*). Mycket tyder på att gamla och starkt förvedade exemplar fältmalört utgör den främsta värdväxten.

Förekomstlokalerna för stäppspolvivel har visat sig vara generellt rika på rödlistade arter knutna till varma och blomrika torrmarker. Vid täktlokalen har t.ex. följande rödlistade insekter påträffats: ängsnätfjäril, mindre blåvinge, guldsmalbi, bibagge och skalbaggen (*Cryptocephalus sericeus*), samtliga rödlistade som "Nära hotade" (NT). Dessutom bedöms lokalen, samt en restaurerad potentiell lokal, utgöra potentiella livsmiljöer för ÅGP-arten stortapetserarbi.

Till vänster stäppspolvivel och till höger gammal förvedad planta av fältmalört av den typ som stäppspolviveln tros utnyttja.
Foto: Jan Peterson och Sven Lennartsson.

Genomförda åtgärder

Den kostnad för genomförda åtgärder som bekostas via NV-ÅGP uppgår totalt till 195 604 kr, varav 61 833 kr under programperioden. Utöver detta har åtgärder finansierats av Landsbygdsprogrammet till en kostnad av 44 720 kr. I denna summa har för 2014 avtalade kostnader, men ej helt genomförda åtgärder tagits med. Dessutom har inventeringsinsatser genomförts ideellt.

Den totala kostnaden är avsevärt mindre än den kostnad som anges i programmet, 380 000 kr. Detta beror dels på att några av de åtgärder som föreslås i programmet inte har genomförts, dels på att åtgärder har blivit billigare än budgeterat, samt att vissa åtgärder kunnat finansieras via Landsbygdsprogrammet. Kostnaden mellan åren har varierat ganska mycket vilket beror på att skötselinsatser ofta görs med några års intervall och kostnaden för detta således varierar mellan åren.

Summering av kostnader för genomförda åtgärder under perioden 2007-2014 per åtgärd och år. Kostnader som finansierats via annan finansiering än NV-ÅGP visas inom parentes.

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Totalt
Ny kunskap	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Inv./uppföljn.	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Information	53 000	-	-	-	7 784	-	-	-	60 784
Skötsel/rest.	30 000	-	50 721	11 627	42 472	-	-	(44 720)	134 820 (44 720)
Totalt	<i>83 000</i>	<i>0</i>	<i>50 721</i>	<i>11 627</i>	<i>50 256</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>(44 720)</i>	195 604 (44 720)

Ny kunskap

I programmet föreslås insatser för att öka kunskapen om artens ekologi och en analys av hur landskapet där arten finns såg ut historiskt. Dessa åtgärder, som delvis kräver samarbete med något universitet, har inte prioriterats under programperioden. Dock genomfördes 2007 en studie av larvstadiet genom uppfödning ideellt av programförfattaren Sven Lennartsson. Studien resulterade i kunskap om hur larv angrepp ser ut och hur fältmalört verkar reagera på angreppet. Vidare gav studien indikationer på att larven kläcks under högsommaren och sannolikt ligger kvar i puppkammaren till nästa år. Det senare stöds av att de djur som observerats i maj alltid har gnagmjöl som ett chokladbrunt puder över sig.

Inventering/ uppföljning

I programmet föreslås både inventering av nya lokaler och noggrann inventering på de kända lokalerna för att uppskatta populationsstorlek. Både nya potentiella lokaler för arten på Omberg, liksom de kända lokalerna har besökts av amatörentomologer i trakten, bl.a. författaren av åtgärdsprogrammet Sven Lennartsson. Vid bergbrantslokalen observerades arten 2014, men vid täktlokalen har arten inte återfunnits under programperioden trots att eftersök skett två gånger årligen. Någon mer noggrann inventering för att uppskatta populationsstorlek har inte genomförts då detta innebär en stor risk att både värdväxter förstörs och att djur trampas sönder. De inventeringsinsatser som har gjorts har skett ideellt.

Information

2007, dvs. innan programmet var fastställt gjordes ett informationsblad om arten som beskriver utseende, ekologi, utbredning och hot. 2011 sattes informationsskyltar upp vid täktlokalen och vid en restaurerad lokal. Informationsskyltarna beskriver kortfattat artens ekologi och de åtgärder som genomförs på lokalerna för att hålla dem öppna.

Omprövning av gällande bestämmelser

I programmet föreslås att ett insamlingsförbud för arten vid täktlokalen bör införas, vilket avser ett frivilligt insamlingsförbud från Sveriges Entomologiska Förening (SEF). Något sådant insamlingsförbud har inte införts, och behovet bedöms inte särskilt stort av detta då lokalerna inte är särskilt välbesökta och arten svår att finna.

Områdesskydd

Åtgärdsprogrammet föreslår områdesskydd för täktlokalen. Arbetet har via medel för NV-markåtkomst bedrivits för skydda lokalen som biotopskydd eller djur- och växtskyddsområde, men har inte resulterat i något områdesskydd. Det har visat sig att biotopskydd inte är tillämpligt eftersom det endast är möjligt att bilda biotopskydd i vissa definierade biotoptyper där täktmiljöer ej ingår. Det kan dock nämnas att brantlokalen och den mest värdefulla hälften av täktlokalen ingår i Ekopark Omberg, dvs. en form av frivillig avsättning av markägaren Sveaskog som är informerad och medveten om lokalens skyddsbehov.

Biotopvård, restaurering och nyskapande av livsmiljöer

Förekomstlokalerna för stäppspolviveln omfattas inte av områdesskydd och uppbär inte miljöersättning från Landsbygdsprogrammet. Skötselinsatser har därför huvudsakligen finansierats via åtgärdsprogrammet. Vidare har skötselinsatser under 2014 genomförts via medel från Landsbygdsprogrammets satsning Utvald miljö ("specialinsatser för landskapets natur- och kulturmiljövärden").

Brantlokalen hålls naturligt öppen och störd genom väder och vind i kombination med topografien. Ras, stormar, störtfloder och en extrem solinstrålning åstadkommer här en öppen och mycket varm miljö med gott om senvuxen fältmalört. Denna lokal är således inte i behov av någon skötsel.

Täktlokalen kräver däremot någon form av återkommande skötsel för att hållas öppen och lämplig för stäppspolvivel och andra värmekrävande torrmarksarter. Täkten har sedan täktverksamhet upphörde successivt vuxit igen, och sedan 2007 har ett antal restaureringsåtgärder genomförts i täkten, samt i en närbelägen potentiell täkt:

- 2007 höggs skuggande träd och buskar höggs bort.
- 2008 gjordes kompletterande röjning av uppkommande sly, samt utsättning av fältmalörtsplantor. Åtgärderna gjordes ideellt av Entomologiska Föreningen Östergötland.
- 2009 restaurerades en närliggande potentiell miljö för arten, en gammal igenvuxen täkt vid informationsanläggningen invid riksväg 50. Skuggande träd höggs bort, det översta vegetationsskiktet och matjord schaktades bort, och fältmalörtsplantor sattes ut.
- 2010 planterades fältmalört ut på täktlokalen och uppkommande sly röjdes. Detta genomfördes av en praktikant och kostade således inget. Kostnaden för restaurering och nyskapande detta år består av en rest från 2009.
- 2011 genomfördes schaktningar i täktlokalen. Utöver detta konkreta åtgärdsarbete genomfördes ett projekt där värdetrakter för den viktiga ÅGP-miljön sand/torräng togs fram, inklusive informations- och samordningsarbete kopplat till detta. Kostnaden för detta redovisades på de sand/torräng-ÅGP:n som berör länet, bl.a. stäppspolviveln.
- 2014 röjdes och schaktades både täktlokalen och den potentiella närliggande täkten vid riksväg 50.

Till vänster schaktning i täktlokalen 2011 och till höger utplantering av fältmalört 2010. Foto: Tommy Karlsson och Nicklas Jansson.

Populationsförstärkande åtgärder

Enligt programmet bör translokation av djur från den stabila populationen på brantlokalen till en tom potentiell lokal övervägas. Detta har inte genomförts. Innan detta blir aktuellt behöver artens status på täktlokalen och den restaurerade potentiella täkten undersökas. En bedömning av om den sistnämnda kan fungera som livsmiljö för arten behöver också göras.

Nationell koordinering

Då arten endast förekommer i Östergötland har endast regional koordinering varit aktuell.

Populationsutveckling

Någon populationsuppskattning av arten har aldrig gjorts och kunskap saknas därför om dess populationsutveckling. Det går dock att göra kvalificerade gissningar utifrån förekomstdata och hur miljöerna på artens förekomstlokaler utvecklats.

Vad gäller brantlokalen så upptäcktes den så sent som 1995. Observationer av arten har sedan gjorts med jämna mellanrum, senast 2014. Då miljön här antas ha varit stabil under en längre tid bedöms också artens status vara stabil. Under 2014 noterades dock att ett skred tagit med sig en del fältmalörtsplantor ner i vattnet, vilket kan ha medfört en populationsminskning.

Täktlokalen är känd sedan 1800-talets första hälft. Skalbaggsexperten Thure Palm återfann arten 1929 och därefter har den noterats sporadiskt fram till 1998. Under programperioden har arten eftersökts två gånger årligen, men inte återfunnits. Populationen måste därför vara liten, och det finns en risk att den dött ut. Orsaken till artens förmodade tillbakagång här står sannolikt att finna i att täkten successivt vuxit igen. Restaureringsåtgärderna kan ha satts in för sent och inte gjorts i tillräcklig omfattning för att vända den negativa utvecklingen.

Arten har ej eftersökts i den restaurerade täkten vid riksväg 50, och det således ej känt om arten har koloniserat denna. Då populationen på den täktlokalen sannolikt är liten eller i värsta fall utdöd är det dock inte särskilt troligt att så har skett.

Sammanfattningsvis har arten sannolikt minskat, eller eventuellt dött ut, från en av förekomstlokalerna, men varit stabil på den andra. Vidare är det rimligt att tro att arten funnits på flera lokaler tidigare då arealen öppen och störd torrmark sannolikt varit betydligt vanligare i trakten på 1800-talet. Detta indikeras bl.a. av ca 100 år gamla fynd av värmekrävande jordlöpare från flera lokaler i området. Arten har sedan 2005 varit klassad som "Stark hotad" (EN) på rödlistan.

Bedömning

Stäppspolvivelnns populationsstorlek i Sverige är mycket liten och populationsutvecklingen är negativ. Därtill lever arten delvis i en skötselkrävande miljö som inte fångas upp av ordinarie naturvårdsarbete. För att bevara stäppspolviveln i Sverige är det därför nödvändigt att förlänga åtgärdsprogrammet för arten t.o.m. 2019. Genomförandet av programmet kommer också att gynna ett stort antal andra arter med liknande miljökrav.

Då ett något annorlunda fokus behövs vad gäller åtgärder för programperioden 2015-2019 jämfört med 2010-2014 behöver en uppdatering av åtgärdstabellen göras vid förlängningen. För programperioden 2015-2019 bedöms arten vara i behov av de åtgärder som anges nedan.

Genomförandearbetet bör samordnas med genomförandet av andra åtgärdsprogram som berör sandmarker och torräng. Ombergstrakten utgör en värdestrakt för sandmark och torräng, och berör åtgärdsprogrammen för stortapetserarbi, vildbin på ängsmark, bibagge, dynglevande skalbaggar, korthalsad majbagge och stäppartade torrängar i Västsverige

Information och rådgivning

Allmänheten informeras om arten och skötselåtgärder för den genom informationsskyltar vid täktlokalen och den restaurerade tükten vid riksväg 50. Skyltar finns uppsatta sedan tidigare, dessa behöver underhållas och hållas uppdaterade.

Biotopvård, restaurering och nyskapande av livsmiljöer

Fortsatt skötsel och restaurering av täktlokalen och den potentiella tükten är nödvändig. De i dag öppna ytorna bör hållas öppna och störda genom röjning och markstörning (schaktning och/eller manuell markstörning) vid två tillfällen under programperioden. Dessutom bör arealen öppen mark i täktlokalen utökas genom huggning av angränsande skogsmark.

En möjlighet till finansiering är att markägarna Sveaskog och Fastighetsverket bekostar åtgärderna eller delar av dem. Diskussion med nämnda markägare pågår kring detta. Det kan också finnas möjlighet att finansiera åtgärder via det nya Landsbygdsprogrammet.

Populationsförstärkande åtgärder

Om det bedöms nödvändigt sätts ytterligare fältmalört ut i tükterna. Om möjligt bör då de plantor som sätts ut vara av senvuxen och förvedad typ eftersom det sannolikt endast är sådana som stäppspolviveln utnyttjar.

Om stäppspolviveln bedöms ha dött ut från täktlokalen bör den efter ytterligare restaureringsåtgärder återintroduceras genom translokation från brantlokalen.

Uppföljning

Arten bör eftersökas noggrant på täktlokalen i början av programperioden för att få kunskap om populationsstatus. Eftersök bör också ske i den restaurerade tükten vid riksväg 50 för att se om arten koloniserat denna lokal. Efter eventuell utsättning av arten bör också uppföljande inventering genomföras.

Sammanfattning

Resultat av ÅGP-arbete

Trots att skötsel- och restaureringsåtgärder har genomförts är stäppspolvivelnns populationsstorlek i Sverige är mycket liten och populationsutvecklingen är negativ. Arten är fortfarande rödlistad som "Starkt hotad" (EN).

Bedömning

Stäppspolviveln lever delvis i en skötselkrävande miljö som inte fångas upp av ordinarie naturvårdsarbete. För att vända artens negativa trend krävs ytterligare skötsel- och restaureringsåtgärder i kombination med populationsförstärkande åtgärder. Åtgärdsprogrammet bör förlängas med uppdaterad åtgärdstabell.

Bilaga 1. Förslag till uppdaterad åtgärdstabell							
Åtgärd	Län	Område/lokal	Aktör	Finansiär	Kostnad NV-ÅGP	Prioritet	Genomförs senast
Information och rådgivning							
Underhållning och uppdatering av informationsskyltar	E	Täktlokalerna	Lst E	NV-ÅGP	7 500	1	Vartannat år
Skötsel, restaurering och nyskapande av livsmiljöer							
Skötsel av täktlokalerna	E	Täktlokalerna	Lst E	NV-ÅGP, Sveaskog, Fastighetsverket	110 000	1	2019
Populationsförstärkande åtgärder							
Utsättning av fältmalört	E	Täktlokalerna	Lst E	NV-ÅGP	12 000	1	2019
Utsättning av stäppspolvivel	E	Täktlokalerna	Lst E	NV-ÅGP	12 000	1	2019
Uppföljning							
Inventering och populationsuppskattning	E	Täktlokalerna	Lst E	NV-ÅGP	20 000	1	2016
					161 500		